

Parapsihologija – znanost navzkrižij

Današnja parapsihologija je po svojem ustroju interdisciplinarna veda. S pomočjo preskušanih prirodoslovnih in družboslovnih metod raziskuje kopico nenavadnih (“abnormalnih”) diživetij in načinov človekovega vedenja, ki jih ni mogoče zajeti v okvir uveljavljene razlage in ki jih uvrščamo pod kratico “psi” (triindvajseto črko grške abecede). Fenomene *psi* običajno razvrščamo na dve skupini: prvo označujemo za zunajčutno zaznavanje (ZČZ) in drugo za psihokinezo (PK). Pri ZČZ gre za raziskovanje vprašanja, ali in v kakšnih okoliščinah zmorejo ljudje sprejemati informacije zunaj običajnih senzorskih kanalov ali jih po teh poteh oddajati, pri čemer razlikujemo tri oblike:

- telepatijo kot “neposredni” psihični stik med dvema človekoma,
- jasnovidnost kot “neposredno” pridobivanje informacij o danostih, ki jih sicer nihče ne pozna,
- prekognicijo kot nerazložljivo pridobivanje informacij o prihodnjih dogodkih, o katerih ni mogoče racionalno sklepati in ki se tudi ne smejo uresničevati kot posledice napovedi.

Pri PK gre za preučevanje vprašanja, ali in v kakšnih okoliščinah lahko ljudje neposredno psihično vplivajo na fizikalne sisteme, vplivajo tako, da je njihovo delovanje v nasprotju s sprejetim in uveljavljenim modelom naravoslovne razlage. Predmet parapsihologije so torej poročila o anomalijah *psi*, ki se nahajajo zunaj običajnih znanstvenih predstav o prostoru, času ali energiji.

Če kakšen dogodek označimo za fenomen *psi*, s tem povemo zgolj to, da smo v zvezi z njim z gotovostjo izvzeli vse dotlej znane (fizikalne) vzajemne učinke med ljudmi in njihovim okoljem. Če takšen dogodek *psi* označimo za telepatijo ali psihokinezo, to kajpak še ne pomeni, da smo ga razložili, temveč je to kvečjemu nekakšen poziv k znanstveni proučitvi le-tega.

Parapsihologija pozna tri tipične raziskovalne prijeme:

- zbira in dokumentira opise nenavadnih doživetij in organizira med prebivalstvom ankete o pogostnosti teh dogajanj, ki jih ima konkretna oseba za “paranormalne” (to so ti. spontana poročila). Že stoletja obstajajo v različnih kulturah poročila o slutnjah, uresničujočih se sanjah, prikaznih strahov in duhov in doživljanju stanja breztelesnosti. Psihološki in sociološki opis ter razčlemba teh obče razširjenih pojavov so bistvena naloga parapsiholoških raziskav. S kvantitativno primerjavo različnih vrst primerov, zbranih iz različnih kultur in časov si prizadevajo razložiti, ali paranormalna spontana poročila izpričujejo skupne značilnosti, na katere nemara vpliva isti proces;

- pri raziskavah v naravnem okolju gre za natančno preučevanje posameznih situacij, v katerih se pogosto pojavljajo učinki *psi* (npr. preučujejo upogibalca žlic v okolju, ki ga je vaje);
- za laboratorijski prijem pa je značilno, da izbrane poskusne osebe v strogo nadzorovanih razmerah preučujejo s standardiziranimi testi in ugotavljajo njihove domnevne sposobnosti *psi*, izide pa statistično analizirajo. Pri tem poskušajo izoblikovati specifične domneve (hipoteze) in jih potrditi ali spodbiti.

Vsi trije omenjeni raziskovalni prijemi parapsihologije se morajo seveda spoprijeti s konkretno kritiko (z nasprotnimi hipotezami), če hočejo posredovati znanstveno zanesljive podatke.

Trenutno stanje v razvoju parapsihologije je mogoče opisati takole: obstajajo eksperimentalno ugotovljene anomalije *psi*, npr. statistično razvidni vplivi na generatorje naključja ali temu primerno naključje presegajočega uganljivost izoliranih ciljnih simbolov, ki je v laboratoriju dosegljiva običajnim poskusnim osebam. *Psi* je mogoče primerjati s psihološko sposobnostjo ali psihološkim darom, ki je odvisen od nezavednih dejavnikov, ki se pojavlja redko in nepredvidljivo in ki ga ni mogoče poljubno usmerjati. Fizikalne mere (npr. značilnost ciljnih simbolov, prostorska oziroma časovna razsežnost ali izolacije) so domala nepomembne. Psihološke dimenzije, npr. pozitivna naravnost oziroma optimistično pričakovanje poskusne osebe, pa po vsem sodeč vplivajo na izid *psi*. Nekateri eksperimentatorji so uspešnejši od drugih, ker posebej učinkovite izvire *psi*. Spremenjena stanja zavesti, kot so meditacija, hipnoza, sproščenost ali izolacija pred umetnimi dražljaji očitno spodbujajo pojavljanje efektov *psi*, ne da bi bilo pri tem mogoče dognati ustrezne trajne vzroke za njihovo porajanje.

Doslej očitna podoba moderne parapsihološke znanosti se v glavnem drži smernic, ki jih je izbralo "Parapsihološko združenje" – Parapsychological Association, ki je edina "poklicna" organizacija znanstveno delujočih parapsihologov.

Poleg te "poklicne" strani parapsihološkega raziskovanja pa obstaja tudi povsem druga pojavna oblika, tako imenovana popularna parapsihologija, ki se v glavnem preživlja s trgovanjem z "nadčutnim". Že leta pljuskuje v sredstva javnega obveščanja "okultni valovi". Obstajajo številne okultne in ezoterične revije, časopisi in celo serije žepnih knjig, ki so se specializirale na "mejne vede". Poleg že od nekaj znanih magičnih sistemov in prerokovalskih praktik so posebno priljubljene tudi nekatere novejšje. Pri tovrstnih poljudnih opisih je večinoma puščena vnemar sleherni kritična presoja. Tu se nam porodi vprašanje: kdo sme v javnosti pristojno govoriti v imenu parapsihologije in ta ali oni fenomen opredeliti kot neizpodbitno "parapsihološki"?

To vprašanje nas vodi k mejnim socioliškim pogojem parapsihološkega raziskovanja in k razlogom, zaradi katerih jo še zmeraj spremlja sloves vede "razhajanja".

Poimenovanje *parapsiholog*, *parapsihologija* je pravno nezaščiten, vsakdo se lahko predstavlja za predstavnika te stroke in v njenem imenu razširja tudi najbolj napihnjene trditve. Delovne skupnosti in družbe za "parapsihološke raziskave", ki jih je mogoče srečati na vsakem koraku, praviloma sestavljajo vneti amaterski raziskovalci in prostovoljni diletanti, če pustimo v nemar med njimi vselej navzoče premetene trgovce s *psi*, ki razpečavajo dvomljive diplome in spričevala ali propagirajo učne tečaje za "šesti čut". Zato ne preseneča dejstvo, da pri "etabliranih" znanstvenih vedah prevladuje vtis o neresnosti parapsihološke raziskovalne prakse in da se čut za znanstveno čistost ogiblje stikov z okoljem, v katerem uganjajo svoje posle sleparji in goljufi.

Parapsihološka veda je domala brez institucionalne opore; njene raziskovalne vsebine skorajda niso sestavni del običajnega univerzitetnega izobraževanja. Le malokateri psiholog, biolog, sociolog, medicinec ali fizik se med študijem seznanijo tudi s pogloblitimi prvinami parapsihološke vede. In ker znanstveniki zvečine niso zadostno informirani o trenutni razvojni stopnji parapsihologije, ni prav nič čudno, da so v razmerju do fenomenov *psi* brezbrizni ali da jih celo odklanjajo. Povrh obstaja le peščica raziskovalnih inštitutov ali oddelkov za parapsihologijo, ki so pridruženi univerzam. V Evropi tako obstaja Parapsihološki laboratorij na univerzi v Utrechtu in Koestlerjeva katedra za parapsihologijo na univerzi v Edinburgu. Poleg tega obstaja še nekaj samostojnih inštitutov, ki se preživljajo z donatorstvom. Na enem od njih, ki je v Freiburgu v Nemčiji, je fizik Walter von Lucadou v zadnjih letih delal poskuse, s katerimi je hotel odgovoriti na vprašanja, ali opazovalec lahko neposredno vpliva na kvantno-fizikalne sisteme (psihokinetična hipoteza). Skupaj s Klausom Kornwachsom je zasnoval model, ki tovrstne učinke utemeljuje kot pojave, ki niso v nasprotju s sodobno fizikalno predstavo o svetu.

Samo po tem se zgledujoče sistematično podprto in interdisciplinarno zasnovano znanstveno raziskovanje "mejnih področij" lahko razmeji dejstva in slepila in učinkovito zatre "atmosfera okultnega", se pravi šarlatanstvo in zmotno praznoversko miselnost.